

Posudek na disertační práci

Role imaginace v estetické zkušenosti u Mikela Dufrenna

Vypracoval: Felix Borecký

Předložená disertační práce se sice skromně prezentuje jako text věnovaný roli imaginace u M. Dufrenna, ve skutečnosti se však jedná o zasvěcený, přehledný a kompetentní úvod do myšlení této významné, byť u nás dosti ignorované osobnosti myšlení dvacátého století. Práce takto zaplňuje významnou mezeru v našem kontextu, a to nejen pokud jde o estetiku, ale i fenomenologii (s nezanedbatelnými přesahy do hermeneutiky a psychoanalýzy). Platí to tím spíše, že práci lze vytknout opravdu jen velice málo: je přehledná, psaná s dobrou znalostí věci, avšak na druhou stranu se nejedná o žádný esoterismus, který by její četbu umožňoval pouze specialistům. Hned na začátek bych poznamenal, že s drobnými úpravami ji pokládám za jednoznačně publikovatelnou.

Úvod velmi instruktivně představuje Dufrennovu pozici na základě konfrontace dvou paradigmat či „pojmových polarit“, které zavádí J. Habermas a které autor považuje – a právem – za vhodné východisko k promyšlení Dufrennovy estetiky: jedná se o (schillerovské) paradigma umění jako činnosti začleněné do světa, jejíž rolí je „napomáhat člověku orientovat se ve světě“, a o (baudelaiovské) paradigma umění jakožto činnosti autonomní, ba dokonce s reálným světem nesmiřitelné. Jakýsi filosofický či estetický pendant této polarity představuje podle autora estetika dufrennovská a sartróvská (u Sartra by arci bylo možné rozlišit několik jemnějších odstínů, avšak domnívám se, že jako základní a schematické východisko je tato polarita platná – ostatně Sartrova monografie o Baudelaiovi je toho dobrým svědectvím¹). Autor kromě toho tuto paradigmatickou opozici už na tomto místě (v pozdějších partiích práce to bude rozebráno důkladněji) propojuje s rolí imaginace u obou autorů – imaginace jako opozitum vnímání u Sartra a imaginace jako nedílná složka vnímání u Dufrenna. Oceňuji, že už v těchto úvodních partiích práce jsou vyloženy karty na stůl: jedním ze základních témat předložené dizertace je Dufrennova teze, že „imaginace je neoddělitelně spjata s vnímáním“ (str. 10) a že takto vyvstávající imaginární obrazy jsou nositeli „nejhlubšího poznání o světě“.

Pomineme-li úvod, práce je rozlišena na tři části. V první z nich je prezentován Dufrennův pokus prezentovat estetickou zkušenost jako funkci imaginace. Estetická zkušenost je zde chápána jako zkušenost takřkajíc „rozkročená“ mezi subjektem a objektem, což by samo o sobě nebylo nic originálního, kdyby ovšem Dufrenne tuto tezi nenuancoval řadou zajímavých rozlišení (v nichž se zvláště silně projevuje autorem několikrát zmiňovaný fakt, že sama Dufrennova filosofie je zase zvláštním způsobem „rozkročená“ mezi Kantem a Husserlem). Především sám pojem vnímání u Dufrenna není pojmem jednoduchým: vnímání jakožto „uchopení významu“ implikuje několik úrovní, totiž úroveň tělesné přítomnosti, tedy nerozlišenosti subjektu a objektu, úroveň reprezentace a úroveň estetické reflexe, na níž se odhaluje propojenost těchto tří rovin. Totéž platí o imaginaci, kterou Dufrenne rozkládá na její „transcendentální“ a „empirický“ aspekt. Transcendentální imaginace je zde vymezena jako „apriorní podmínka možnosti reprezentace“, zatímco imaginace empirická souvisí s faktem, že reprezentace „je vždy okamžitě doplňována a ožívována prostřednictvím empirické imaginace virtuálními věděními“ (přičemž, jak autor doplňuje, toto virtuální vědění má povahu obrazu).

---

¹ Čistě pro zajímavost: tato trochu zapomenutá Sartrova studie by mohla poskytnout jisté vodítko k odpovědi na otázku, kterou si autor klade na str. 9: „Lze spojit baudelaiovskou perspektivu s ideou fenomenologie?“ Jisté pasáže v Sartrově baudelaiovské monografii se zdají napovídat, že podle Sartrova názoru lze.

Kromě těchto rozlišení považuji za zvláště inspirativní již naznačené zdůraznění imaginace – navzdory Dufrennově „neradikálnosti“ (str. 27) – jako základní dimenze žité zkušenosti, a nikoli jako protiklad přítomnosti. Navzdory všem dílčím rozdílům (souvisejícím zřejmě s očividnými kantovskými podtóny u Dufrenna, ale také zřejmě v odlišné interpretaci Husserla) je zde blízkost Dufrenna a Merleau-Pontyho evidentní: Merleau-Ponty ostatně na podobných základech kritizuje Sartrovo pojetí imaginace jako negace (srv. str. 37: „Vždyť bez imaginace nemůže vyniknout vnímání ve své bohatosti; čistě vnímaná danost bez imaginace není možná“; srv. rovněž pasáže věnované explicitně Sartrovi na str. 78 – 79). Zároveň ovšem na základě těchto vývodů onu blízkost nelze přehánět: ona výše uvedená rozlišení, inspirovaná Dufrennovými kantovskými sklony (jimž lze možná také přičítat komické zmínky o dětech a přírodních národech, viz str. 31), jsou v Merleau-Pontyho perspektivě něčím, co by Dufrenna zařazovalo pod rubriku toho, co ve *Viditelném a neviditelném* označuje jako „filosofie reflexe“.² Tím vším ovšem nechci nijak říct, že by mi důkladnější srovnání Dufrenna a Merleau-Pontyho v práci nějak chybělo: o Merleau-Pontyho pojetí imaginárna se již toho v příslušných kruzích namluvilo tolik, že tuto absenci lze naopak pokládat za velmi osvěžující. Na tomto základě je potom vymezena estetická zkušenost jako zaujetí „správného odstupu“ k estetickému objektu.

Za opravu velice zajímavou považuji druhou část, věnovanou pojmu a priori. Autor ukazuje, že tento pojem je pro Dufrenna skutečnou obsesí (a dost často také kamenem úrazu). Výsledkem je velmi specifické vymezení tohoto pojmu, spojené s požadavkem jeho „odlogičtění“ či „přivedení na zem“ (str. 59). Dufrenne se na tento požadavek snaží odpovědět dualistickým chápáním a priori, které nemá určovat jen nějakou subjektivní složku, ale i strukturu objektu či „otevřenost“ jednoho pro druhé (odtud Dufrennova kritika jak Kanta, tak Husserla), ovšem děje se tak, jak autor podotýká (str. 62), za cenu spekulace, totiž vymezení a priori jako svého druhu citu. A především: spojení a priori s estetickou zkušeností vede k dalšímu paradoxu, který na pojem a priori doléhá: a priori je zároveň nutné a obecné a zároveň historicky a kulturně podmíněné. Sám autor zde naznačuje jisté rozpaky: „Nemůžeme přece zároveň tvrdit, že poznávání a priori se odehrává v dějinách, a přitom bez ohledu na poznatky nabyté zkušeností“ (str. 66). Zde oceňme autorův vlastní interpretační výkon, jímž se snaží jisté tenze spjaté s tímto pojmem zmírnit či vyřešit – tyto pasáže jsou zvláště zajímavé, ale také alespoň pro mne dosti záhadné (viz otázky níže). A priori je zde ukázáno jako transhistorické, ale člověkem odhalitelné pouze v dějinách, přičemž vztah a priori a dějin nelze pojímat jako vztah deterministický. Co víc, Dufrenne věci ještě komplikuje, když hovoří o sumě všech a priori jakožto „ideálu lidstva“ (str. 69).

A konečně třetí část se věnuje kontextualizaci Dufrennova myšlení zejména v podobě konfrontace jeho estetiky s ricoeurovskou a gadamerovskou hermeneutikou (v dodatku je vše ještě doplněno poukazy na jungovskou a freudovskou psychoanalýzu a Bachelarda). Tyto komparativní části práce ústí do úvah o legitimitě Dufrennova spekulativního přístupu a jeho slučitelnosti s přístupem fenomenologickým. Zde je třeba podotknout, že autor celkem moudře žádnou odpověď nedává. To práci není nikterak na újmu. Dufrenne dělá pouze to, co tím nebo oním způsobem dělalo tolik (zejména francouzských) post-husserlovských filosofů – je-li na str. 122 implicitně citován Husserlův „princip všech principů“, je třeba podotknout, že tento předpis nejde nutně „opačným směrem než spekulace“. Pojem dávání lze interpretovat velice různě a také byl velice různě interpretován (Marion, Richir, Levinas). Dufrennovo „umné“ propojení fenomenologického ukazování a spekulace tedy není *jakožto teoretické gesto* až tak problematické (problematické jsou některé jeho aspekty, z nichž autor řadu zmiňuje, ale to je zcela v pořádku).

---

² Sám autor ostatně upozorňuje na jisté nesrovnalosti: „Potíž naznačené Dufrennovy koncepcí estetické zkušenosti založené na transcendentální imaginaci spočívá v tom, že je v rozporu s primátem vnímání“ (str.53).

Nebudu po autorovi opakovat další jeho závěry a jeho analýzy. Žádné zásadnější výhrady k práci nemám. Položil bych nicméně několik otázek.

Str. 33: když se v souvislosti s empirickou imaginací hovoří o zdvojování reprezentace virtuálními věděními, nedalo by se uvažovat o jistém vlivu Bergsona (s vědomím všech očividných rozdílů, například té, že u Dufrenna empirická imaginace není *nutnou* součástí vnímání, že Bergson hovoří o časové struktuře zkušenosti atd.)?

Str. 65: Čtenář zkažený Foucaultem má samozřejmě v souvislosti s dějinným charakterem a priori tendenci uvažovat o tom, co právě zmiňovaný autor označuje jako historická a priori, třebaže je zřejmé, že navzdory některým společným rysům jsou zde podstatné věci, které dotyčnému srovnání brání (zvláště Dufrennův teleologismus). Není ale možné, že v tomto zvláštním uvažování sehrál jistou roli pozdní Husserl, který se pokouší v období *Původu geometrie* uvažovat o něčem, co by se snad dalo označit jako dějinný režim ideality?

Str. 67: Autor spolu s Dufrennem hovoří o významu invence umělců, jejichž prostřednictvím promlouvá Příroda. Tento bod bych prosil trochu projasnit. Jakou přesně roli hraje „invence“ umělců v onom vztahu mezi a priori a tou či onou epochou? A priori se odhalují, ale zároveň je k tomuto odhalení zapotřebí invence. Co je tedy přesně invence?

Str. 70: Píše se zde, že v dějinách se postupně odhalí všechna a priori, ale nikdy ne všechna najednou (odtud lidství jako nekonečný úkol). Jak tedy víme, že se postupně odhalí *všechna*? Jak je to propojitelné s „nekonečností“ onoho úkolu?

Úhrnem: předloženou práci pokládám za vynikající. Jak už bylo řečeno, je dobře napsaná a zároveň srozumitelná, autor se v problematice velmi dobře orientuje a je schopen o ní zasvěceně, ale zároveň i invenčně pojednávat, upozorňovat na sporné body referované koncepce, snažit se některá místa překlenovat vlastními interpretacemi, aniž by to působilo jakkoli násilně. Jak už jsem rovněž řekl, práci pokládám za jednoznačně publikovatelnou. Ze všech výše uvedených důvodů je zřejmé, že ji pokládám za více než postačující fundament k získání titulu PhD. a jednoznačně ji doporučuji k přijetí.

Praha, 6. 1. 2017

Josef Fulka